

УДК 612.821(09)+616.89-008(09)

Безсмертний О. В.

м. Харків – Запоріжжя, Україна

**МЕТОДОЛОГІЧНІ І ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ
МЕДИЧНОЇ (КЛІНІЧНОЇ) ПСИХОЛОГІЇ
ТА РОЛЬ СПЕЦИФІЧНОЇ ПЕРСОНОЛОГІЇ ПЕДАГОГА ВИЩОЇ
ШКОЛИ**

Загальна постановка проблеми. На сьогодні у системі вищої освіти (ВО) існують спеціальності, які знаходяться у межах міждисциплінарної компетенції. Однією з таких спеціальностей є медична (клінічна) психологія. Вона належить до самих дискутабельних та проблемних, оскільки асоційована як з медициною (понад усе, з психіатрією і психотерапією) так і з загальною психологією [7].

Законодавчі зміни, пов'язані з роботою [психологів] у сфері клінічної медицини, знаходять місце у неодноразовому перегляді концепції вищої і післядипломної освіти представників даної професійної ланки [4, 5].

В Україні з 2007 року, згідно прийнятих нормативних положень, існує декілька систем навчання і виховання медичних (клінічних) психологів. Серед таких – лікарська, яка передбачає проходження лікарем лікувального (загального) профілю однорічної інтернатури за спеціальністю «медична психологія», а також психологічна, що передбачає вивчення загальних психологічних, клініко-психологічних й медичних дисциплін в період п'ятирічного навчання в умовах університетів [2].

Зв'язок з актуальними теоретичними і прикладними питаннями. Враховуючи досвід попередніх досліджень, запити теорії та практики ВО, підкреслимо не повне висвітлення питань щодо ролі персонології педагога у навчанні медичних психологів, особливостей методологічної побудови дисципліни, а також специфіки дидактичних прийомів і практик, принципів і засобів навчання, спрямованих на максимально гармонійну й повну за вимогами культури і часу ВО лікарів-психологів та практичних психологів, які збираються працювати у спеціалізованих закладах охорони здоров'я [1, 3, 6, 8, 9].

Результати аналізу досліджень і наукових публікацій з проблеми. Серед дослідників, які висвітлили питання освітньої специфіки медичної (клінічної) психології, слід зазначити наступних: І. О. Бабюк, Б. Д. Карварський, В. В. Кришталь, Б. В. Михайлов, С. І. Табачников, Н. О. Марута, С. В. Римша, Н. В. Рациборинська, М. К. Хобзей, О. М. Зінченко, І. М. Сарвір, В. В. Чугунов, Л. Ф. Шестопалова, Н. Ф. Шевченко, U. Baumann, M. Petre, K. Humphreys, W. J. Schraml, C. E. Walker та ін.).

Таким чином, враховуючи досвід попередніх досліджень, запити теорії та практики вищої освіти, можливим є підкреслити не повне висвітлення питань про роль особистості педагога вищої школи в освіті медичних (клінічних) психологів, особливостей методологічної побудови дисциплінарних курсів, а також специфіки дидактичних прийомів і практик, принципів і засобів навчання, спрямованих на максимально гармонійну й повну за вимогами культури і часу ВО фахівців [психологів], які збираються працювати у спеціалізованих закладах охорони здоров'я.

Мета дослідження – на підґрунті аналізу дисциплінарної специфіки та дослідження індивідуальних персонологічних якостей педагогів вищої школи (ВШ) сформулювати і реалізувати на практиці методологічні та дидактичні принципи викладання медичної (клінічної) психології у вищих навчальних закладах (ВНЗ).

Завдання дослідження:

1. Визначити компетенцію педагога ВШ при викладанні медичної (клінічної) психології та зробити системний аналіз фахових даних щодо проблем підготовки медичних психологів в Україні.

2. Вивчити індивідуально-персонологічні якості педагогів ВШ, які залучені до підготовки кадрів з медичної (клінічної) психології.

3. Сформулювати та реалізувати на практиці сучасного рівня методологічні й дидактичні принципи викладання медичної (клінічної) психології у ВНЗ.

4. Провести аналіз ефективності розроблених принципів, засвоєних знань та вмінь, а також характеристик векторів професійної активності студентства.

Методи дослідження – науково-історичний (архів-аналіз практик щодо викладання психологічних дисциплін у вищій школі), загально-педагогічний (спостереження, вивчення педагогічного досвіду та продукції навчального процесу, тестові методи контролю отриманих знань-вмінь), педагогічного моделювання або експерименту, соціально-педагогічний (вивчення особливостей соціального й культурального впливу в процесі навчання), психодіагностичний (анкетування, інтерв'ю, тестування), статистичний (математико-статистична обробка отриманих результатів з використанням програм «Microsoft Excel 2010», «Statistica 6.0»).

Психодіагностичне дослідження проводилося за допомогою методик визначення організаторських та комунікативних якостей Л. П. Калінського (1981); діагностики мотиваційної структури особистості В. Є. Мільмана (1987); вивчення соціально-психологічних аспектів стилю педагогічного спілкування Н. Б. Овденко (2010).

Виклад основного матеріалу. У дослідженні прийняли участь 24 педагога ВШ, які були залучені до викладання дисциплін: «медична психологія»,

«клінічна психологія», «психодіагностика», «основи психотерапії», «психологічна корекція» тощо. Перша група складалась з 12 викладачів з вищою медичною освітою, друга – з 12 викладачів з вищою психологічною. Середній вік викладачів склав 43 ± 25 роки.

Вибірку було складено в період 2010 – 2011 навчального року за допомогою обробки результатів лапідарного анкетного та вільного інтерв'ю студентів медичних ВНЗ (315 чоловік) та психологічних факультетів університетів (235 чоловік) м. Харкова та м. Запоріжжя.

Результати та їх обговорення. Анонімне інтерв'ю студентів психологічних факультетів показало підвищений інтерес до дисципліни (78,00 %) та їх бажання пов'язати майбутню діяльність із клінічною роботою. Студенти лікувальних факультетів медичних університетів у більшості мали пасивну навчальну позицію (34,70 %). Серед особистісних рис викладачів цікавих студентам медичних ВНЗ є велика кількість знань про неадекватність людської поведінки (41,40 %); спілкування із психічно хворими (67,00 %). Серед особистісних рис викладачів цікавих студентам психологічних факультетів мають місце знання про неадекватність людської поведінки (79,00 %); можливості спілкуватися із психічно хворими (77,00 %); комунікативні здібності (89,97 %); емотивність (94,65 %).

У подальшому нами було враховано загальні поведінкові патерни, мотиваційні й емоційні характеристики та особливості міжособистісного спілкування.

Тепер звернемося до отриманих результатів при вивченні персонологічних характеристик викладачів ВШ в залежності від отриманої ВО.

Дані за методикою визначення організаторських та комунікативних якостей Л. П. Калінського відображено наступним чином.

У першій групі обстежених педагогів за параметром «спрямованість» по першій групі домінантною є адаптивна зона (54,00 %), «діловитість» – проміжна зона (75,00 %), «домінування» – адаптивна зона (48,00 %), «впевненість в собі» – конфліктна зона (55,00 %), «вимогливість, жорстокість» – проміжна зона (45,00 %), «упертість, негативізм» – проміжна зона (78,00 %), «поступливість» – проміжна зона (67,00 %), «залежність» – проміжна зона (75,00 %), «психологічний такт» – проміжна зона (80,00 %), «чуйність» – адаптивна зона (54,00 %).

У другій групі обстежених педагогів за параметром «спрямованість» по другій групі домінантною є адаптивна зона (87,00 %), «діловитість» – адаптивна зона (70,00 %), «домінування» – адаптивна зона (57,00 %), «впевненість в собі» – адаптивна зона (66,00 %), «вимогливість, жорстокість» – адаптивна зона (52,00 %), «упертість, негативізм» – проміжна зона (55,00 %), «поступливість» – адаптивна зона (90,00 %), «залежність» – адаптивна зона

(94,00 %), «психологічний такт» – адаптивна зона (66,00 %), «чуйність» – адаптивна зона (81,00 %).

За методикою діагностики мотиваційної структури особистості В. Є. Мільмана нами було отримано наступні результати.

У викладачів з вищою медичною освітою у мотиваційному профілі є вираженими: прогресивний (39,00 %); регресивний (4,00 %), імпульсивний (21,00 %), експресивний (13,00 %) та спрощений (23,00 %) типи мотивації. У емоційному особистісному профілі знаходять місце стенічний (40,00 %), астеничний (13,00 %), змішаний стенічний (40,00 %) та змішаний астеничний (7,00 %) типи емоційних якостей.

У викладачів з вищою психологічною освітою у мотиваційному профілі є вираженими: прогресивний (67,00 %); регресивний (3,00 %), імпульсивний (4,00 %), експресивний (8,00 %) та спрощений (18,00 %) типи. У емоційному особистісному профілі знаходять місце стенічний (74,00 %), астеничний (2,00 %), змішаний стенічний (14,00 %) та змішаний астеничний (10,00 %) типи емоційних якостей.

Результати за методикою вивчення соціально-психологічних аспектів стилю педагогічного спілкування Н. Б. Овденко (2010) виглядають так.

Серед педагогів з вищою медичною освітою мали місце особистісно-орієнтований стиль (47,70 %), віддалено-репресивний (35,30 %) та віддалено-збігаючий (17,00 %) стиль спілкування із студентами. Дані самооцінки стилів спілкування не є рівномірними за своїми кількісними характеристиками, але показують підвищений рівень особистісно-орієнтованого стилю (36,04 %) та віддалено-репресивного стилю (18,78 %).

Серед спостережених стилів спілкування серед педагогів з вищою психологічною освітою мали місце особистісно-орієнтований (87,00 %), віддалено-репресивний (10,00 %) та віддалено-збігаючий (3,00 %). Дані самооцінки стилів спілкування викладачів не є рівномірними за своїми кількісними характеристиками, що підкреслює нестійкість самооцінки суб'єктів. Показано підвищений рівень особистісно-орієнтованого стилю (79,04 %).

На підґрунті аналізу персонології викладачів медичних та [не]медичних ВНЗ та архів-аналізу педагогічних практик, сформульовано сучасного рівня методологічні та дидактичні принципи викладання медичної (клінічної) психології. Принципи представлено як уніфіковані для залучення до навчання майбутніх лікарів-психологів та практичних психологів системи охорони здоров'я.

До сформульованих методологічних принципів викладання: клінічності; поєднаності нейро-психічного та загальнопсихологічного балансу знань; відмежування медико-психологічної компетенції; адекватності й конгруентності тезаурусу; поєднаності теорії та практики.

До сформульованих дидактичних принципів належать: науковості навчання; від колективного до індивідуального; творчості і пошукової активності; наочності клініки психології; емоційного фону; інтроспекції; комунікативності; принцип демонстрації патопластики і нормології; принцип безперервності самоосвіти.

Проведено планування й організацію навчального процесу на лікувальному і психологічному факультеті ВНЗ (Запорізький державний медичний університет та Запорізький національний університет).

Після лекційних, практичних та семінарських занять із студентами лікувального факультету медичного університету (26 чоловік) та студентами психологічного факультету ВНЗ (32 чоловік) за розробленою робочою програмою викладання з залучанням методологічних та дидактичних принципів, нами проведено поглиблений аналіз ефективності вищевказаних принципів.

У рівнях вектору активності студентства виділено 14 категорій, які є маркерами кореляції значення особистості викладача і зв'язку персонології з методологічними та дидактичними принципами викладання.

Отримані у дослідженні ефективності результати говорять про високі показники щодо визначальності сформульованих принципів викладання та є потребуючими поступливої їх апробації у відповідних підрозділах системи ВШ.

У студентів лікувального факультету ВНЗ мали місце наступні якості вектору активності. Підвищений інтерес до дисципліни відмічався у 76,00 % студентів, читання фахової літератури з дисципліни – у 32,80 %, збагачення комунікативної функції – у 42,00 % студентів, підвищений емоційний фон навчання – у 57,90 % студентів, спілкування у професійних суспільствах – у 15,00 % студентів, позапланова клінічна практика – у 67,00 % студентів, участь у науковому товаристві студентів – у 81,00 %, участь у фахових програмах підготовки – у 7,00 %, участь у позааудиторних формах навчання – у 35,00 %, участь у професійних конференціях – у 45,00 %, участь у кафедральному житті – у 19,00 %, залучення до наукової роботи – у 11,00 %, загальна успішність за дисципліною – у 56,50 %, позитивні результати за тестовим контролем «Елекс» – у 91,00 %.

У студентів факультету психології ВНЗ мали місце наступні якості вектору активності. Підвищений інтерес до дисципліни відмічався у 41,80 % студентів, читання фахової літератури з дисципліни – у 15,40 %, збагачення комунікативної функції – у 79,00 % студентів, підвищений емоційний фон навчання – у 55,60 % студентів, спілкування у професійних суспільствах – у 82,00 % студентів, позапланова клінічна практика – у 5,00 % студентів, участь у науковому товаристві студентів – у 17,00 %, участь у фахових програмах підготовки – у 57,00 %, участь у позааудиторних формах навчання – у 11,00 %, участь у професійних конференціях – у 17,00 %, участь у кафедральному житті

– у 3,00 %, залучення до наукової роботи – у 7,00 %, загальна успішність за дисципліною – у 67,80 %, позитивні результати за тестовим контролем «Елекс» – у 57,60 %.

Висновки. Таким чином, нами визначено компетенцію педагога ВШ при викладанні медичної (клінічної) психології та зроблено системний аналіз фахових даних щодо проблем підготовки медичних (клінічних) психологів в Україні.

Підкреслено, що в теперішній час дисципліни медико-психологічного спрямування викладаються як у медичних, так і у [не]медичних ВНЗ. Викладачами частіше за все є педагоги ВШ із вищою медичною і психологічною освітою. У зв'язку з цим нами було сформовано відповідну вибірку професорсько-викладацького складу.

Вивчено індивідуально-персонологічні якості педагогів ВШ, які залучені до підготовки кадрів з медичної (клінічної) психології. Серед персонологічних якостей викладачів з вищою медичною освітою максимально вираженими були характеристики за параметрами «діловитості», «упертості, негативізму», «залежності», «психологічного такту»; прогресивний, імпульсивний та спрощений типи мотиваційного профілю. У емоційному профілі знаходили місце стенічний та змішаний стенічний типи. Серед стилів спілкування були вираженими особистісно-орієнтований та віддалено-репресивний.

Серед персонологічних якостей викладачів з вищою психологічною освітою максимально вираженими характеристики за параметрами: «спрямованості», «діловитості», «поступливості», «залежності», «психологічного такту», «чуйності». У мотиваційному профілі були вираженими: прогресивний та спрощений типи. У емоційному профілі знаходять місце стенічний, змішаний стенічний типи. Мав місце особистісно-орієнтований стиль.

На підґрунті аналізу вищевказаних якостей викладачів ВНЗ та архів-аналізу педагогічних практик, сформульовано сучасного рівня методологічні та дидактичні принципи викладання медичної (клінічної) психології. Дані принципи представлено як уніфіковані для залучення до навчання майбутніх лікарів-психологів і практичних психологів системи охорони здоров'я.

Проведено аналіз ефективності принципів, засвоєних знань та вмінь, характеристик векторів професійної активності студентства. Отримані у дослідженні ефективності результати говорять про високі показники щодо визначальності розроблених методологічних та дидактичних принципів викладання та є потребуєчими поступливої їх апробації у відповідних підрозділах системи ВО на Україні.

Список літератури: 1. Краевский В. В. Основы обучения : Дидактика и методика. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / В. В.

Краевский, А. В. Хуторской. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – 352 с. 2. Кришталь В. В. Концепция образования медицинских психологов / В. В. Кришталь, Б. В. Михайлов // Медицинские исследования. – 2001. – Т. 1, вып. 1. – С. 87 – 88. 3. Лузь Н. А. Теоретические основы психологического образования / Н. А. Лузь // Психология в ВУЗе. – 2004. – № 4. – С. 98. 4. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12.03.2008 року № 122 «Про внесення змін до наказу МОЗ України від 23.02.2000 року № 33».

5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15.04.2008 року № 199 «Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу». 6. Рудакова И. Дидактика / И. Рудакова. – М. : Феникс, 2005. – 256 с. 7. Сеницкий И. В. Медицинская (клиническая) психология в Украине : состояние и перспективы развития / И. В. Сеницкий // [Электронный ресурс] Медицинская психология в России : электронный научный журнал. – 2011. – № 1. 8. Урываев В. А. О перспективах развития преподавания психологии в медицинских вузах с позиций профессиональной подготовки врача / В. А. Урываев // [Электронный ресурс] Медицинская психология в России : электронный научный журнал. – 2009. – № 1. 9. Чугунов В. В. Клиника и дисциплинарная история психотерапии. – 2-е изд. стереотипн. – К. : Здоров'я ; Х. : Око – Наука, 2008. – 768 с.

Bibliography (transliterated): 1. Kraevskiy V. V. Osnovy obucheniya : Didaktika i metodika. Uchebnoe posobie dlya studentov vysshih uchebnykh zavedeniy / V.V. Kraevskiy, A. V. Hutorskoy. – М. : Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2007. – 352 s. 2. Krishtal V. V. Kontseptsiya obrazovaniya meditsinskih psihologov / V. V. Krishtal, B. V. Mihaylov // Meditsinskie issledovaniya. – 2001. – Т. 1, vyip. 1. – S.87 – 88. 3. Luz N. A. Teoreticheskie osnovyi psihologicheskogo obrazovaniya / N.A. Luz // Psi-hologiya v VUZe. – 2004. – # 4. – S. 98. 4. Nakaz MInIsterstva ohoroni zdorov UkraYini vId 12.03.2008 roku # 122 «Pro vnesennya zmln do nakazu MOZ UkraYini vId 23.02.2000 roku # 33». 5. Nakaz MInIsterstva ohoroni zdorov UkraYini vId 15.04.2008 roku # 199 «Pro zatverdzhennya Poryadku zastosuvannya metodlv psihologIchnogo I psihoterapevtichnogo vplivu». 6. Rudakova I. Didaktika / I. Rudakova. – М. : Feniks, 2005. – 256 s. 7. Sinitskiy I. V. Meditsinskaya (klinicheskaya) psihologiya v Ukraine : sostoyanie i perspektivy razvitiya / I. V. Sinitskiy // [Elektronnyiy resurs] Meditsinskaya psihologiya v Rossii : elektronnyiy nauchnyiy zhurnal. – 2011. – # 1. 8. Uryivaev V. A. O perspektivah razvitiya prepodavaniya psihologii v meditsinskih vuzah s pozitsiy professionalnoy podgotovki vracha / V. A. Uryivaev // [Elektronnyiy resurs] Meditsinskaya psihologiya v Rossii : elektronnyiy nauchnyiy zhurnal. – 2009. – # 1. 9. Chugunov V.V. Klinika i distsiplinarnaya istoriya psihoterapii. – 2-e izd. stereotipn. – К. : Zdorov'ya ; H. : Oко – Nauka, 2008. – 768 s.

О. В. Безсмертний
**МЕТОДОЛОГІЧНІ І ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ
МЕДИЧНОЇ (КЛІНІЧНОЇ) ПСИХОЛОГІЇ
ТА РОЛЬ СПЕЦИФІЧНОЇ ПЕРСОНОЛОГІЇ ПЕДАГОГА ВИЩОЇ
ШКОЛИ**

У статті досліджено на підґрунті аналізу дисциплінарної специфіки та дослідження індивідуальних персонологічних якостей педагогів вищої школи (ВШ). Сформульовано методологічні та дидактичні принципи викладання медичної (клінічної) психології у вищих навчальних закладах (ВНЗ).

О. В. Бессмертный
**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ И ДИДАКТИЧНЫЕ ПРИНЦИПЫ ПРЕПОДА-
ВАНИЯ
МЕДИЦИНСКОЙ(КЛИНИЧЕСКОЙ) ПСИХОЛОГИИ
И РОЛЬ СПЕЦИФИЧЕСКОЙ ПЕРСОНОЛОГИИ ПЕДАГОГА ВЫСШЕЙ
ШКОЛЫ**

В статье исследовано на почве анализа дисциплинарной специфичности и исследования индивидуальных персональных качеств педагогов высшей школы(ВШ). Сформировано методологические и дидактические принципы преподавания медицинской(клинической) психологии в высших учебных заведениях(ВУЗ)

O. Beszmertnyi
**METHODOLOGICAL AND DIDACTICS PRINCIPLES OF TEACHING
TO MEDICOPSYCHOLOGY
BUT ROLE OF SPECIFIC ПЕРСОНОЛОГІЇ OF TEACHER OF HIGHER
SCHOOL**

In the article of досліджено on soil of analysis of disciplinary specific and research of individual персонологічних internalss of teachers of higher school(ВШ). Сформульовано methodological and didactics principles of teaching(clinical) of medicopsychology in higher educational establishments(INSTITUTION OF HIGHER LEARNING)

Стаття надійшла до редакції 17.03.2012